

СОЦІАЛІЗАЦІЯ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА

Статтю присвячено проблемі підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціалізації учнів засобами театрального мистецтва як суттєвої складової професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. Проаналізовано роль мистецтва як засобу соціалізації. Розглянуто ряд основних тверджень, а саме: мистецтво як засіб соціального пізнання; мистецтво як засіб опанування навичками практичної діяльності в соціальній сфері; мистецтво як засіб інтерналізації певних норм, позицій і ролей; мистецтво як засіб формування цінносних орієнтирів, настанов; мистецтво як залучення до активної творчої діяльності, як засіб самореалізації.

Ключові слова: *театральне мистецтво, дитяча драматична творчість, соціалізація учнів, соціально-педагогічна мобільність, соціально-професійна сенситивність, мистецько-соціалізаційні педагогічні вміння.*

Зміни в соціально-економічному устрої держави зумовлюють необхідність оновлення освітньої галузі. Однією із суперечностей сучасної освіти є той факт, що обсяг освітніх знань, умінь та навичок не гарантує успішної соціалізації людини. Проблема соціалізації підростаючого покоління набуває державного значення, про що свідчать Національна доктрина розвитку освіти, Державна програма "Вчитель". З огляду на це виникає необхідність удосконалення теоретичної та практичної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

На сучасному етапі постало питання про пошук та використання форм, методів і прийомів організації навчально-виховного процесу, спрямованих на формування соціалізованої особистості, здатної до творчого розв'язання соціально важливих завдань. У цьому аспекті важлива роль належить мистецтву, зокрема театральному мистецтву (далі – ТМ), яке завдяки своїй художньо-синтетичній сутності й ігровій природі здійснює комплексний вплив на емоційну, інтелектуальну, вольову сфери особистості майбутнього педагога.

Мета статті – проаналізувати підготовку майбутніх учителів початкових класів до соціалізації учнів засобами театрального мистецтва як суттєвої складової професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Ряд дослідників розглядають становлення особистості як процес соціалізації (Н.П. Дубинін, М.В. Дьомін); детально розкривають соціалізацію як процес зміни внутрішнього стану людини під впливом соціальних факторів учені: Д. Белл, М. Вебер, Е. Дюркгейм, А. Маслоу. Педагогічні аспекти соціалізації розкрито в працях І.С. Кона, Н.М. Лавриченко, М.П. Лукашевича, А.В. Мудрика, які встановили, що феномен соціалізації є перспективою становлення особистості.

У працях відомих філософів, соціологів та психологів (Ю.Б. Борєва, Л.С. Виготського, І.А. Зязюна, М.С. Кагана, Л.М. Столовича) обґрунтовано роль мистецтва у процесі соціалізації особистості.

Пошуку гармонії дитячого життя у мистецькому й соціальному середовищі присвятили свою педагогічну діяльність В.М. Верховинець, А.С. Макаренко,

С.Ф. Русова, В.О. Сухомлинський, С.Т. Шацький. Питанням використання театру в навчанні та вихованні школярів присвячено теоретико-методичні розробки і статті Н.Х. Александрової, А.П. Єршової, К. Пратт (“ігрова школа”), Л.М. Масол, Н.Є. Миропольської, О.Я. Савченко, В.М. Шахрай та ін. Вивчаючи функції театрального мистецтва у процесі розвитку особистості, І.Є. Зайцева визначила серед них провідну – функцію соціалізації особистості, формування її соціально-творчої активності. Набуттю соціальної компетенції засобами образотворчого мистецтва присвячено дослідження О.М. Пилипенко.

Порівняльно-педагогічні дослідження Л.С. Волинець, Л.І. Зязюн, Н.М. Лавриченко, М.П. Лещенко вказують на досвід використання театрального мистецтва у школах Франції, Канади, США, Великої Британії та його соціалізаційну дію. На значення мистецтва як фактора соціалізації особистості вказують вітчизняні дослідники в галузі соціальної педагогіки (І.Д. Зверева, Л.Г. Коваль, С.Р. Хлебик). Дослідники в галузі педагогічної науки (Н.М. Бібік, І.Д. Зверева, А.Й. Капська, Л.Г. Коваль, Н.Є. Миропольська, Г.С. Тарасенко та ін.) розробляють механізми соціалізації особистості молодшого школяра.

Дослідження М.Й. Боришевського свідчить про те, що однією з умов успішної соціалізації є залучення дітей до різноманітних видів творчої діяльності.

Використання драматичної творчості як засобу соціалізації особистості молодшого школяра недостатньо висвітлено в науково-педагогічних працях. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про відсутність моделі використання технології драматичної творчості з метою соціалізації молодшого школяра в навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи та відповідної професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до її реалізації. Сучасний стан розвитку суспільства, як ніколи, вимагає дієво-практичних засобів соціалізації, які повинна мати в своєму арсеналі школа.

В основі ТМ лежить драматургічна дія й ігрова діяльність, які створюють умови комплексного впливу на особистість майбутнього вчителя, його професійну підготовку. Своєрідною мистецько-соціалізаційною формою використання ТМ є дитяча драматична творчість або драматизація, яка має бути предметом особливого професійного зацікавлення майбутніх учителів початкових класів. Опанування змістом, видами драматичної творчості й уміннями їх використовувати в навчально-виховному процесі стане важливим підґрунтям професійної підготовки студентів до здійснення соціалізації учнів початкових класів.

Наукові положення філософії освіти про роль мистецтва у соціалізації особистості (В.П. Андрущенко, І.А. Зязюн, В.Г. Кремень, В.О. Кудін), теоретико-методичні основи професійної підготовки фахівця (П.М. Воловик, С.У. Гончаренко, О.А. Дубасенюк, Н.Г. Ничкало, С.О. Сисоєва та ін.); закономірності та специфіку підготовки майбутніх учителів початкових класів (Н.М. Бібік, О.Я. Савченко, Г.С. Тарасенко, Л.О. Хомич та ін.); формування творчої особистості та її розвиток у навчально-виховній діяльності (Б.Г. Ананьєв, І.Д. Бех, Л.С. Виготський, О.Р. Лурія, В.В. Рибалка, П.М. Якобсон та ін.); наукові засади мистецької освіти та художньо-естетичного виховання (Л.М. Масол, Н.Є. Миропольська, О.М. Отич, О.П. Рудницька, С.О. Соломаха); соціалізаційний потенціал мистецтва (В.П. Андрущенко, Арістотель, Ю.Б. Борєв, М.С. Каган, Л.І. Новикова, Л.М. Столович, С.М. Флегонтова, Ю.У. Фохт-Бабушкін та ін.); теоретико-практичні основи використання театрального мистецтва у загальній і педагогічній освіті (В.Ц. Абрамян, Дж. Бенток, Дж. Бернфільд, Т.Д. Зенкевич-

Євстигнєєва, Л.І. Зязюн, М.П. Лещенко, В. Оклендер); досвід використання різноманітних форм театральної діяльності в роботі з учнями (В.М. Верховинець, Я.А. Коменський, А.С. Макаренко, С.Ф. Русова, В.О. Сухомлинський, С.Т. Шацький); закономірності, механізми, види та напрями соціалізації (Г.М. Андрєєва, Н.В. Андрєєнкова, М.І. Бобнєва, М. Еріксон, Л.Г. Коваль, І.С. Кон, Н.М. Лавриченко, М.П. Лукашевич, Г. Тард та ін.), єдність соціальної та драматургійної дій (Е. Гоффман, Й. Хейзінга).

Проблема соціалізації особистості набуває нового звучання, актуальності та значущості для країн, що стоять на шляху державотворення, реформування, побудови нових соціальних, виробничих, побутових відносин. Важливого значення у цих умовах набуває розуміння педагогіко-соціалізаційних можливостей мистецтва та вміння їх використовувати.

Під *соціалізацією* ми розуміємо процес соціального становлення особистості, процес набуття соціального досвіду, цінностей, норм, правил та ролей того середовища, у якому перебуває і формується особистість дитини.

Соціалізаційний потенціал мистецтва розкривається у таких положеннях. Мистецтво може виступати засобом соціального пізнання – ознайомлення із соціальними нормами, законами, ролями тощо. Важливу роль воно може відігравати в оволодінні певними навичками соціальної діяльності. Залучення до мистецької діяльності дає можливість інтерналізувати певні соціальні норми, позиції та ролі. Це в свою чергу може сприяти виробленню ціннісних орієнтацій, установок. Різні види мистецтва допомагають включати людину в активну творчу практику, сприяють її самореалізації.

Художнє пізнання дає можливість уявити світ людей як синтетичну цілісність; переконує у дієвості філософських законів буття, допомагає свідомо і продуктивно жити.

Аналіз творів філософів, науковців у галузі соціальної педагогіки, педагогів-письменників дав підстави стверджувати про наявність у художньому творі “моделі соціальної дії”, доступної для сприйняття, розуміння молодшим школярем. У нашому розумінні, *модель соціальної дії* – це зразок, варіант соціальної взаємодії. Вона може мати як позитивний, так і негативний характер, оскільки суспільне життя має багато прикладів зовсім протилежних вчинків людей, їх наслідків, з якими ми стикаємося і вчимося жити.

Мистецтво створює своєрідний баланс між вимогами життя і психологічними, фізіологічними та соціальними можливостями людини. Успішна соціалізація засобами мистецтва сприяє розширенню діапазону життєвих можливостей дітей. Вона передбачає оволодіння ширшим спектром соціальних репертуарів, оскільки мистецтво здатне виступати засобом інтерналізації певних норм, позицій і ролей. Театральне мистецтво може розвивати здібність дитини до ідентифікації, здатність розпізнавати емоції та почуття іншого, зіставляти їх з еталонами нормативної поведінки, бути хорошим актором соціальної драматургії. Згідно з теорією соціальної драматургії, люди – актори, які щоденно розігрують різноманітні соціально-побутові сцени. Залучення до мистецтва (особливо театального) є практикумом, тренажем перед самотійним виходом на життєву сцену. Засоби соціальної драматургії споріднені із засобами театального мистецтва. Завдяки виробленню типової поведінки у людей певного соціуму світ сприймається його членами добре знаним, з’являється відчуття комфорту та захищеності.

Причиною вибору театрального мистецтва для соціалізації послугувала його ігрова природа, яка приваблює дітей і є дієвим фактором у соціальному становленні. Важливо звернути увагу на двоплановість гри, що наявна і в драматичному мистецтві. Перш за все, дитина, що грає, задіяна у реальності, а це вимагає від неї виконання дій, розв'язання конкретних, нестандартних завдань, пов'язаних із цим процесом. Водночас ця діяльність має умовний характер, оскільки стосується виконання рольової поведінки персонажа художнього твору, що дає дитині змогу абстрагуватися від реального життя і позбавляє її відповідальності за вчинки героя у різноманітних обставинах. Це знімає напруження і дає можливість виявляти й розвивати уяву, варіативність мислення, що є важливим у процесі соціального навчання, до якого належить спектр знань, умінь і навичок. Дитяча драматична творчість (драматизація) була предметом ґрунтовного психологічного дослідження Л.С. Виготського. У подальшому драматична творчість та її соціалізаційна функція вивчалися В.М. Верховинцем, В.О. Сухомлинським, С.Т. Шацьким. *Дитяча драматична творчість* – це особливий вид театрального мистецтва. *Соціалізація учнів молодшого шкільного віку засобами ТМ* – це навчання дітей використовувати у проблемних ситуаціях елементи ТМ, щоб комфортно себе почувати, впевнено й адекватно діяти. Такий підхід навчає майбутніх педагогів у будь-якій педагогічній ситуації використовувати елементи театрального мистецтва, щоб також упевнено й адекватно діяти, здійснюючи соціалізацію молодших школярів, і при цьому дає можливість не робити з театрального мистецтва та його елементів панацею.

Характеризуючи відображення мистецько-соціалізаційного підходу в змістовому й операційному компонентах підготовки майбутніх учителів початкових класів, необхідно відзначити низький рівень уваги до методики соціалізації молодшого школяра засобами ТМ. Мистецько-соціалізаційна діяльність як інтеграція соціалізаційних та мистецьких знань, умінь і навичок має ввійти в систему підготовки фахівців початкової школи як більш глибоке осмислення проблеми існування молодшого школяра в соціумі та здійснення гармонійного соціалізаційного впливу на нього. У зв'язку із цим до ряду навчальних курсів необхідно ввести додаткову інформацію, спрямовану на формування необхідних умінь і навичок використання ТМ з метою соціалізації учнів початкових класів.

Висновки. Сучасна політична, економічна й освітня ситуації розвитку України та зарубіжних країн вимагають підготовки компетентної особистості, здатної відчувати тенденції розвитку суспільства, мобільно, адекватно діяти в ньому, знаходити сфери самореалізації.

Постає проблема соціалізації дитини, яка б відчувала себе здатною діяти у системі відносин між людьми, адекватно поводитися й самореалізовуватися: мала б елементарні, характерні для її віку соціальні знання; була носієм важливих соціальних цінностей; мала позитивний емоційний досвід; могла правильно оцінити життєві ситуації та вміла об'єктивно діяти у життєвих ситуаціях й успішно реалізувати свої здібності.

У цьому аспекті важливими є вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціалізації учнів, пошук ефективних шляхів професійного навчання майбутніх фахівців.

Театральне мистецтво, якому властива ігрова природа, може виступити засобом соціалізації, оскільки має властивість впливати на пізнавальну, ціннісну, емоційну, оцінну, поведінкову сфери особистості.

З'ясована специфіка впливу, який здійснює ТМ як засіб соціалізації:

- мистецтво виступає засобом соціального пізнання – дає знання про людину різного віку і статі;
- мистецтво – засіб оволодіння навичками практичної діяльності у соціальній сфері;
- мистецтво – засіб інтерналізації певних норм, позицій і ролей; вміння відчувати людину як самого себе, вміння уявити себе на її місці;
- мистецтво – засіб вироблення ціннісних орієнтацій, установок; ставлення до людини як найвищої цінності, поваги до її життя й діяльності, гідності кожної людини, вміння об'єктивно й адекватно оцінювати вчинки людей, їх відносини, бути толерантним, справедливим, виваженим;
- мистецтво – засіб включення в активну творчу діяльність, засіб самореалізації; дитяча драматична творчість є особливим видом театрального мистецтва, яке дає змогу формувати соціальний досвід, включати молодшого школяра в активну соціальну практику.

Список використаної літератури

1. Зімакова Л.С. Драматична творчість як різновид навчально-виховної діяльності / Л.С. Зімакова // Вісник Полтавського державного педагогічного університету ім. В.Г. Короленка : зб. наук. праць. Серія: Педагогічні науки. – Полтава, 1999. – Вип. 3 (7). – С. 32–35.
2. Кондравець С.Ю. Драматична творчість в системі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів / С.Ю. Кондравець // Професійно-художня освіта України : зб. наук. праць. – К. ; Черкаси : Черкаський ЦНТЕІ, 2002. – С. 147–151.
3. Зімакова Л.С. Роль театрального мистецтва у соціалізації молодшого школяра / Л.С. Зімакова // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. – К. : Наук. світ, 2002. – Вип. 5. – С. 211–218.
4. Михалчук П.Т. Соціально-професійна сенситивність майбутніх учителів початкових класів / П.Т. Михалчук // Неперервна професійна освіта: теорія і практика : наук.-метод. журнал. – 2003. – Вип. 3–4. – С. 214–220.

Стаття надійшла до редакції 03.09.2012.

Ульянова В.С. Социализация младших школьников средствами театрального искусства

Статья посвящена проблеме подготовки будущих учителей начальных классов к социализации учеников средствами театрального искусства как существенной составляющей профессиональной подготовки будущих учителей начальных классов. Проанализировано роль искусства как средства социализации. Рассмотрено ряд основополагающих утверждений, а именно: искусство как средство социального познания; искусство как средство овладения навыками практической деятельности в социальной сфере; искусство как средство интернализации определенных норм, позиций и ролей; искусство как средство формирования ценностных ориентиров, установок; искусство как включение в активную творческую деятельность, как средство самореализации.

Ключевые слова: театральное искусство, детское драматическое творчество, социализация учеников, социально-педагогическая мобильность, социально-профессиональная сенситивность, художественно-социализирующие педагогические умения.

Ulianova V. Preparation of the future teachers of primary classes to pupils' socialization by means of a theatrical art

In scientific and pedagogical research the social function of art has been grounded (based). The children's drama art is the specific type of theatrical arts. Socialization of primary school pupils by methods of theatrical art means teaching children to use the elements of theatrical art in live situations in order to feel comfortable, to act confidently and appropriately. The analysis of content and operational components of preparing the future primary-school teachers didn't show adequate level of their readiness to socialization of primary school pupils by methods of theatrical art. The criteria of the future pedagogys' readiness to usage of the drama arts in the teaching and bringing-up process: social-pedagogical mobility, social and professional sensitivity, artistic and socializing pedagogical skills have been defined.

Key words: *theatrical art, children's drama creativity, pupils' socialization, preparation of the future teacher of initial classes, social and pedagogical mobility, social and professional sensitivity, creatively-socializing pedagogical skills.*